

4. Петришин Л. Й., Лещук Г. В. Змістові аспекти соціально-педагогічної роботи із вимушеними переселенцями та їх сім'ями в сучасних соціальних умовах. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія, 2016. № 1(11). С. 40-46.
5. Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. Український соціум. 2015. №2 (53). С. 65-72.

УДК 364

Сеньовська Н., канд. пед. н., доц.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

«ПАТРІОТИЧНІ Й НЕБАЙДУЖІ»: ЩО І ЯК КАЗАТИ ДІТЯМ ПРО ВІЙНУ

Senovska N., Ph.D of Pedagogical Sciences, Assoc. Prof.

"PATRIOTIC AND NOT INDIFFERENT": WHAT AND HOW TO TELL CHILDREN ABOUT THE WAR

У жовтні 2021 року в Тернополі був заснований освітній волонтерський проєкт «Патріотичні й небайдужі». Він об'єднав різних людей, які щиро переймалися патріотичним вихованням українських дітей та юнацтва у контексті російської агресії проти України (з 2014 року), а також недостатньою увагою суспільства та влади до цієї проблеми. Мета проєкту формулювалася так: «Вести роз'яснювально-інформаційну діяльність серед школярів і студентів стосовно ситуації в країні, яка безпосередньо їх стосується (війна, волонтерство, безпека). Сформувати у свідомості учнів позитивний образ українського воїна, героя-захисника» [1]. До проєкту, зокрема, приєдналися: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (кафедра педагогіки та менеджменту освіти, Центр педагогічного консалтингу); Відділ Міністерства у справах ветеранів у Тернопільській області; волонтерський Центр психологічної допомоги бійцям та членам їхніх родин «Крок назустріч». Робота проєкту з дня його «запуску» велася за такими принципами:

1. Надавати правдиву об'єктивну інформацію патріотичного спрямування.
2. Орієнтуватися на вік дітей.
3. Акцентуалізація на причиново-наслідкових зв'язках (Майдан-кримнаш-війна).
4. Індивідуальний підхід (що саме може робити кожен).

Оскільки вся діяльність об'єдналася навколо закладів загальної середньої освіти (і менше – вищої освіти), відповідно було організовано структуру проєкту:

1. **Керівники та координатори.** *Функції:* зв'язок, керівництво, координація зусиль, доцільна реорганізація, ЗМІ. *Завдання:* домовленість про візити у школи; домовленість про презентації в ЗМІ; взаємодія з офіційними структурами.
2. **Ветерани та волонтери.** *Функції:* контакти з бійцями, опитування, підбір фактів для школярів, зустрічі з дітьми, учителями, ЗМІ. *Завдання:* агітація бійців до участі в проєкті; організація виїздів по школах області (3-разові відвідування).
3. **Методисти.** *Функції:* спільна робота з психологами та вчителями, зв'язок із педагогічними колективами шкіл, розробка посібників. *Завдання:* опитування вчителів; вебінари та лекції для педагогічних колективів; збірник методичних рекомендацій.
4. **Психологи.** *Функції:* спільна робота з воїнами, педагогами, школярами, розробка посібників. *Завдання:* вебінари та відкриті лекції для педагогічних колективів; підготовка методичного збірника для вчителів; підготовка порадики для дітей та їхніх батьків.

5. Група соціологічних досліджень. *Завдання:* інформація про ветеранів, контакти з бійцями, логістика поїздок. *Функції:* опитування вчителів; анкета для учнів; логістика – карта шкіл області і за якими маршрутами їхати, як краще їх охопити.

До кінця 2021 року в межах виконання завдання організації лекцій для педагогічних колективів методистами та психологами проєкту (за допомогою студентів і викладачів кафедри журналістики ТНПУ ім. Володимира Гнатюка) було підготовлено відеоматеріали на актуальні тоді теми: «Як казати дітям про війну» [2] і «Як спілкуватися з ветеранами» [3].

Звичайно, в сучасних умовах (відкрите вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року) робота проєкту трансформувалася і багато видів діяльності довелося тимчасово згорнути – до нашої Перемоги. Однак, проблема способів пояснити дітям що ж відбувається залишається актуальною.

Дорослим необхідно пам'ятати, що дітям різного віку дається неоднакова інформація: тільки та кількість, яку вони можуть сприйняти адекватно.

Звісно, якщо неповнолітні отримали травматичний досвід, були в зоні безпосередніх бойових дій, із ними має працювати кваліфікований спеціаліст.

Однак, на щастя, чимало дітей знають про війну лише зі ЗМІ та повідомлень про повітряні тривоги. І, ясна річ, з розповідей дорослих. Тим важливо контролювати себе і орієнтуватися на вік неповнолітніх.

Дитині немає 8 років. Дорослі повинні:

- 1) казати, що є війна і є герої, котрі нас захищають;
- 2) читати казки на цю тему й придумувати ігри, завжди зі щасливим кінцем;
- 3) бути уважними до зміни звичної поведінки (плач, капризування, замкнутість, відмова від того, що раніше подобалося, спроби поводитися як значно молодші за віком) – у жодному разі не сварити за таке, обіймати і пояснювати, що ви всі в безпеці й бойові дії далеко;
- 4) не нав'язувати своїх думок, «витягти» думки і страхи дитини, говорити в режимі діалогу, коли дорослий більше слухає (Що ти про це знаєш? Що ти про це думаєш? Чого ти боїшся?);
- 5) чітко і впевнено повідомляти, що саме зараз треба робити, щоб бути в безпеці.

Дитині 8-14 років. Дорослим доцільно:

- 1) коротко розповісти основні факти (24 лютого росія напала; її війська роблять дуже погані речі; всі українці об'єднуються щоб допомагати нашим захисникам; люди на деякий час переїжджають, якщо там, де вони жили, стає небезпечно);
- 2) залучати діяльність з позитивними емоціями (нас захищають чудові воїни, ми можемо написати їм листа, намалювати малюнок, спекти печиво тощо);
- 3) контролювати які саме відео діти переглядають, які новини читають, краще робити це разом і розказати про фейки, штучне нагнітання паніки та цифрову безпеку;
- 4) розказати про заходи безпеки, яких зараз необхідно дотримуватися, переконатися, що дитина їх запам'ятала.

Дитині 14-17 років. Дорослим варто:

- 1) говорити з дітьми як з рівними, обговорювати разом інформацію, отриману з різних джерел (уникаючи надмірної деталізації – наприклад, не показувати фотографій згвалтованих чи вбитих);
- 2) разом аналізувати причини того, що відбувається (знову-таки, не покладатися на голослівні промови політик чи ворожу пропаганду, обережно ставитися до свідчень очевидців);
- 3) уникати надмірних оптимізму (ще день-два, і війна закінчиться) та песимізму (це триватиме ще років 10; ми загинемо), зосереджуватися на тому, що саме ваша дитина

II Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»

може зробити просто зараз (якийсь мистецький твір, волонтерська допомога, послуга для вимушених переселенців);

4) ознайомити з основами виживання, дій у надзвичайних ситуаціях, домедичної допомоги (якщо ви зовсім нічого про це не знаєте, вивчіть разом з дитиною інформацію чи відвідайте спеціалізовані навчання, які зараз проводять у багатьох населених пунктах);

5) разом розробити плани на найближчий час, передбачити різні варіанти розвитку подій, наголосити, що пріоритет – безпека.

Основна діяльність дорослих, котрі опікуються дітьми в період війни, має бути підпорядкована турботі про фізичне та психічне здоров'я неповнолітніх. Для цього спочатку необхідно допомогти самим собі. Виписати страхи, прописати алгоритми дій. Це трохи заспокоїть. Дітям транслювати: «Тут безпечно. Твоя безпека для мене найважливіша. Якщо буде загроза тут, ми поїдемо. Я тебе захищу».

Література

1. «Патріотичні й небайдужі»: презентаційні матеріали
https://jamboard.google.com/d/1Jzbe5BA_m0r1dAuEtSx3PIwhdGTmU_FtHxlvZxFJ7h8/edit?usp=sharing

2. Патріотичні й небайдужі. Як казати дітям про війну? Шої Перемоги
https://drive.google.com/file/d/126hd_M8sN55Bn6QLLuiE3C4wXOFFfhz6/view?usp=sharing

3. Патріотичні й небайдужі. Як спілкуватися з ветеранами?
https://drive.google.com/file/d/1eRWmYiSGPJc-qPFOPqemhRsDiAco3K_i/view?usp=sharing

УДК 371: 378

Трубавіна І., д. пед. н., проф.

Національна академія Національної гвардії України; Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна

СПЕКТР ПРОБЛЕМ БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНІ В ВІЙНІ 2022 РОКУ: АКЦЕНТИ І СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Trubavina I., Dr. of Pedagog. Sciences, Prof.

RANGE OF REFUGEE PROBLEMS IN UKRAINE IN THE 2022 WAR: HIGHLIGHTS AND OBSERVATIONS

Українське суспільство зіткнулось з небувалими досі соціальними проблемами – чверть українського населення є мігрантами, з них 7 млн осіб є внутрішньо переміщеними особами, близько 4 млн – зовнішніми мігрантами в країні ЄС. Це переважно жінки з дітьми, особами похилого віку. Проблема біженців сьогодні є: психологічні і соціальні, економічні, соціально-педагогічні, освітні, правові. До психологічних проблем біженців, враховуючи їх склад сімей, відносимо: хронічну рольову напругу, тривожність, сльози, підвищену агресивність чи байдужість від постійної небезпеки, психологічні травми у всіх тих, хто виїхав після перебування в зоні бойових дій і бомбардувань, обстрілів тощо.

До соціальних та економічних проблем – відсутність задоволення базових потреб в безпеці, житлі, їжі, працевлаштуванні, нове скромне житло, відсутність одягу і всього необхідного для життя, більшість біженців виїхали взагалі без трудових книжок, як тільки була змога покинути небезпечне місце перебування, проживання в МКП, де є скупчення людей зі спільними тривогами і проблемами, емоціями, дистантність більшості сімей, коли чоловіки воюють, а жінки з дітьми і батьками в